

નોંધ :- ગાથા ૧૦૫નું પ્રવચન ઉપલબ્ધ નહિ હોવાથી ૧૯૭૧ના સાલના પ્રવચનમાંથી લેવામાં આવેલ છે.

પ્રવચન નં. ૧૦૦, શ્લોક-૧૪૧, ગાથા-૧૦૫, શુક્રવાર, શ્રાવણ વદ ૧૫, તા.૨૦-૮-૭૧

‘નિશ્ચય પ્રત્યાખ્યાન અધિકાર’. વીતરાગ પરિણતિરૂપ ચારિત્ર, એનો આ પ્રત્યાખ્યાન પેટા ભેદ છે. ૧૪૧ કળશ છે.

જયતિ સમતા નિત્યં યા યોગિનામપિ દુર્લભા
નિજમુખસુખવાર્ધિપ્રસ્ફારપૂર્ણશશિપ્રભા ।
પરમયમિનાં પ્રવ્રજ્યાસ્ત્રીમનઃપ્રિયમૈત્રિકા
મુનિવરગણસ્યોચ્ચૈઃ સાલંક્રિયા જગતામપિ ॥૧૪૧॥

શું કહે છે ? કે આત્મામાં વીતરાગતારૂપી સમતા પ્રગટ થવી. રાગ તો અનાદિનો પ્રગટ થાય છે. પુણ્ય અને પાપના વિકલ્પો એ તો વિકાર (છે). પણ વીતરાગતા ધર્મનું સ્વરૂપ, એ બધા શાસ્ત્રનો તાત્પર્ય ભાવ છે. આત્મામાં વીતરાગતારૂપી સમતા.

શ્લોકાર્થ :- ‘જે યોગીઓને પણ દુર્લભ છે,...’ ‘યોગિનામિ દુર્લભા’. શું આવે છે ? બીજામાં આવે છે ને ? સેવનો. સેવા તો યોગીઓને પણ ગહન છે, એમ લોકો કહે છે. સેવા.. સેવા. દુનિયાની સેવા કરવી એ તો યોગીને દુર્લભ છે એમ એક પત્રમાં આવ્યું હતું. જૈનના પત્રમાં, હોં ! અહીં તો કહે છે, સેવા કોની ? પરની સેવા કરી શકે છે ક્યાં ? અને પરની સેવાનો ભાવ છે એ શુભભાવ-પુણ્ય છે, રાગ છે, એ કંઈ ગહન નથી. એક પંડિતે લખ્યું હતું. પત્રમાં આવ્યું છે. સેવા યોગીનામપિ ગહનમ્. પંડિત હતા એણે લખ્યું હતું. ધૂળેય ગહન નથી. આ ગહન તો યોગીઓને દુર્લભ વીતરાગભાવ કે જે વસ્તુ અખંડ આનંદ પ્રભુ, એના ઉગ્ર આશ્રયથી પ્રગટ થાય એ આત્માની સેવાથી જે પ્રગટ થાય, એવી વીતરાગતા યોગીઓને પણ દુર્લભ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ ? ‘ભીખાભાઈ’ ! લોકો એમ કહે છે. પૈસા-ભૈસા કાંઈક આપ્યા હોય, પાંચ-પચાસ હજાર અને નિવૃત્તિ લીધી હોય. એટલે એમ કે આ સેવા કરીએ છીએ એ યોગીઓને પણ દુર્લભ છે. એમ.

અહીં તો મુનિ ‘પદ્મપ્રભમલધારીદેવ’ પંચ મહાવ્રતધારી વ્યવહારે હતા. નિશ્ચયે સ્વરૂપના ધરનારા હતા. વીતરાગભાવ જેણે અંતર ભગવાન નિધાન ચિદાનંદ પ્રભુ, એના અવલંબનથી, ઉગ્ર આશ્રયથી જેણે વીતરાગતા પ્રગટ કરી છે. એ પ્રત્યાખ્યાન અને એ ચારિત્ર છે. જે યોગીઓને પણ દુર્લભ. સંતોને પણ અંદર ઉગ્રપણે વસ્તુનો આશ્રય લઈને પ્રત્યાખ્યાન એટલે ચારિત્રની વીતરાગ પરિણતિ પ્રગટ કરવી દુર્લભ છે. પરનો આશ્રય છોડી અનાદિથી પરના સંસ્કાર, પરનો આશ્રય, પરનું અવલંબન, એ અનાદિથી ટેવાઈ ગયેલો છે. એમાંથી કહે છે કે આત્મા ભગવાન પૂર્ણાનંદ પ્રભુ, એનો ઉગ્રપણે આશ્રય લઈને જે સમતા, વીતરાગતા થવી દુર્લભ છે. આહા..હા...! આ પૈસા મળવા દુર્લભ છે, આ વ્રત પાળવા દુર્લભ છે એમ અહીંયા નથી કહ્યું.

મુમુક્ષુ :- એક ઠેકાણે કહ્યું છે.

ઉત્તર :- ઈ કહ્યું હોય ઈ તો સ્વરૂપની સ્થિરતાની અપેક્ષાએ. અંદર સ્વરૂપની સ્થિરતા હોય એને મહાવ્રત મોટા. એમ કહ્યું છે. મહાવ્રત મહાપુરુષો પાળે. છે ને? પંડિતજી ! મહાવ્રત છે ને, તો એનો અર્થ આવો કરે છે. એને મહાપુરુષોએ પાળ્યા. એનો અર્થ કે જ્યાં સ્વરૂપની ધ્રુવ ઉપર ઘણી જ ઉગ્રતાની આશ્રયે જે વીતરાગતા પ્રગટી છે, ત્યાં આગળ આવા પંચ મહાવ્રતના વિકલ્પો હોય છે. પાળી છે સ્વરૂપની સ્થિરતા, પણ વ્રત પાળે છે એમ વ્યવહારથી કહેવામાં આવે છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ?

જે સમતા. સમતા એટલે વીતરાગતા, વીતરાગતા એટલે ચારિત્રની રમણતા, પ્રત્યાખ્યાન,

એ બધા એકાર્થવાચક છે. એ બધા વસ્તુ ભગવાન.. આહા..હા...! જેણે પોતાની શક્તિ ઉપર અનંત કાળથી નજર કરી નથી. આહા..હા...! મહા અતીન્દ્રિય આનંદનો ભંડાર, અનંત અતીન્દ્રિય આનંદનો ભંડાર એવું પરમ સ્વતત્ત્વ. એનો ઉગ્રપણે આશ્રય લેવો. જઘન્યપણે આશ્રય લેવો એ સમકિત છે. ઉગ્રપણે આશ્રય લેવો એનું નામ ચારિત્ર છે. આહા..હા...! સમજાય છે કાંઈ ?

‘જે નિજાભિમુખ સુખના સાગરમાં ભરતી લાવવા માટે પૂર્ણ ચંદ્રની પ્રભા (સમાન) છે,...’ આહા..હા...! સ્વરૂપ, એને અવલંબે પ્રગટેલી સમતા વીતરાગ નિર્વિકલ્પ દશા, એ નિજ અભિમુખ સુખના સાગરમાં,.. જુઓ! એ વીતરાગતા સ્વરૂપને અવલંબે પ્રગટે. સમ્યગ્દર્શન એ વીતરાગતા છે. સમ્યગ્જ્ઞાન એ વીતરાગતા છે અને સમ્યક્ચારિત્ર, એ ત્રણેય વીતરાગતા છે. કહે છે કે જે સમતા-વીતરાગતા ચારેય અનુયોગનું તાત્પર્ય. ચાર શાસ્ત્ર છેને? અનુયોગ. એનું તાત્પર્ય વીતરાગતા છે. સમભાવ છે, સમતા છે. એ સમતા.. આમ સમતા રાખવી, રાગની મંદતાની, એ સમતાની આ વાત નથી. આહાહા...! જેમાં વીતરાગતા, વસ્તુના સ્વભાવમાં.. અરે..! વિશ્વાસ (આવવો કઠણ).

ભગવાનઆત્મામાં પૂર્ણ અચળ વીતરાગતાના સ્વભાવનો ભગવાન ભંડાર છે. એનામાં એનો આશ્રય કરીને એને ધ્યેય બનાવીને જે વીતરાગતા પ્રગટ થાય, એ નિજ અભિમુખ સુખના સાગરમાં.. આહા..હા...! કહે છે કે પોતાનો આત્મા એની સન્મુખ થયેલું, અભિમુખ થયેલું સુખ અને એમાંથી પ્રગટેલું સુખ, એવા સુખના સાગરમાં. આહા..હા...! સમ્યગ્દર્શનમાં પણ સુખની દશા છે. સમ્યગ્દર્શન પ્રથમ ધર્મ દશા, એમાં એ અતીન્દ્રિય આનંદના આશ્રયે સુખની પ્રશમતા, શાંતિ પ્રગટેલી હોય છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? આ તો નિજાભિમુખ ઉગ્રપણે સુખનો સાગર પ્રગટ્યો છે, કહે છે. પર્યાય. મુનિની દશાની વાત છે ને! આહાહા...! અતીન્દ્રિય સાગર આનંદ એ નહિ. પણ એને આશ્રયે, એમાં એકાગ્ર થઈને અતીન્દ્રિય આનંદનો સાગર ઉછળ્યો છે, કહે છે. આહાહા...! કહો, શેઠ ! ઓલો તમારો સાગર નહિ. આહાહા...!

‘સુખના સાગરમાં ભરતી લાવવા..’ ભરતી સમજતે હો? બાઢ. બાઢ આતી હૈ. આહા..હા...! ભગવાન પૂર્ણ સુખનો સાગર, અપરિમિત મર્યાદા વિનાની જ્યાં સુખની દશા, જ્યાં સુખનું સ્વરૂપ પડ્યું છે. ભગવાન અંતરમાં એની સન્મુખ થઈને. આહાહા...! રાગ અને નિમિત્તથી વિમુખ થઈને. આ ‘નિયમસાર’ છે ને! નિયમસાર એટલે મોક્ષનો માર્ગ. એ વસ્તુના નિજાભિમુખ-નિજ અભિમુખથી પ્રગટ થયેલી આનંદ અને વીતરાગદશા છે. એનું નામ મોક્ષનો માર્ગ પરમાત્મા ફરમાવે છે. આહાહા...! સમજાય છે કાંઈ?

એમ પણ કહેવા માગે છે કે જે ચારિત્ર નામ સમતાભાવ છે, એ આનંદરૂપ છે, દુઃખરૂપ નથી. લોકો એમ કહે છે ને? ચારિત્ર તો બાપા! લોહના કોળિયા છે. મીણના ઢાંતે વેળુ... વેળુ સમજતે હો? વાલુ. વાલુ હોતી હૈ ન? રેતી.. રેતી. મીણને ઢાંતે રેતી ચાવવી. એવું

ચારિત્ર. દુઃખ છે, કઠણ છે. ઈ વાત જૂઠી છે, એમ કહે છે. આહાહા...! ભાઈ! તને ખબર નથી. ચારિત્ર તો આનંદદાયક છે, એને દુઃખદાયક માન (તો) તને વસ્તુની ખબર નથી. એ ચારિત્ર એટલે કે પંચમહાવ્રતના પરિણામ કે નગ્નની ક્રિયા એ નહિ. ભગવાન અતીન્દ્રિય આનંદનો સાગર છલોછલ ભરેલું તત્ત્વ છે. એમાં ડૂબકી મારીને-એકાગ્ર થઈને જે આનંદની છોળ-ભરતી આવે, વર્તમાન કાંઠે-પર્યાયમાં. આહાહા...! અરે...! વ્રત ને કષ્ટ સહન તો કરી જુઓ! કેવા વ્રત કઠણ છે. અરે...! એમ નથી, પ્રભુ! તને ખબર નથી. આહાહા...!

એ ચારિત્ર તો 'નિજાભિમુખ સુખના સાગરમાં ભરતી લાવવા માટે પૂર્ણ ચંદ્રની પ્રભા (સમાન)...' વીતરાગતા છે. એ ચારિત્રતા કહો, સમતા કહો, વીતરાગતા કહો, પ્રત્યાખ્યાન કહો. આહાહા...! જેમ સાગરમાં પૂનમ હોય ત્યારે એની ભરતી બહુ આવે. પૂનમ હોય ને પૂનમ? પૂનમનો ચંદ્ર. બહુ ભરતી આવે. બાઢ બહુ આવે. ચંદ્રને અને સાગરને એવો નિમિત્ત-નિમિત્ત સંબંધ છે. જ્યારે ચંદ્ર પૂનમપણે ખીલ્યો હોય ત્યારે દરિયો પણ આમ ભરતીમાં-બાઢમાં ઉછળી જતો હોય છે. બે-બે, ત્રણ-ત્રણ માથોડા ઉછળે. અહીં તો અમે જોયું. 'પોરબંદર'. 'પોરબંદર' નજીકથી જોયું. ન્યાં જ મોઢા આગળ અમે ઉતરેલા. દરિયાને કાંઠે ઉતરવાનું સ્થાન હતું. શું કહેવાય ઈ? ટાઉન હોલ. માથે ત્યાં ઉતરેલા. ન્યાં જ દરિયો છે. આ બાજુ. વંડી છે માથે. દરિયો માથે એ દેખાય. છોળ મારે જ્યારે પૂનમ હોય. ચંદ્ર. આજે તો અમાસ છે. પૂનમે પૂર્ણ મહિનો થાય છે ને. અમાસ તો અર્ધમાસ છે. મહિનો પૂર્ણ થાય ત્યારે ચંદ્ર પૂર્ણ હોય અને દરિયો ઉછળે છે, કહે છે. આહાહા...!

એમ સમતા એટલે ભગવાન આનંદના ધામનો આશ્રય લઈને-ઉગ્ર આશ્રય લઈને જે સમતા અને વીતરાગતા આવી, એ વીતરાગતા સાગર સુખનો, જે ભરતી આવે છે, એ ભરતી લાવવામાં ચંદ્રમા સમાન છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? અરે...! પ્રભુ! સુખ તારું ક્યાંય બીજે નથી, એમ કહે છે. શરીરમાં નથી, પૈસામાં નથી, આબરૂમાં નથી. નથી પાપના ભાવમાં સુખ, નથી પુણ્યના ભાવમાં સુખ. એ તો દુઃખ છે. ભગવાન આત્માના આનંદનો જ્યાં આશ્રય લીધો છે અને સમુદ્રમાં જેમ ગોથા ખાઈને અંદર પડીને જેમ મોતી લાવે, એમ ભગવાનઆત્મા પોતાનો સ્વભાવ-સાગર, એમાં એકાગ્ર થઈને.. આહાહા...! આ વાત તે કંઈ વાત છે! દશા પલટીને દિશા પલટી જવી.. આહાહા...!

નિજ અભિમુખ. ભગવાનઆત્માની સન્મુખ થઈને જે આનંદ પ્રગટે છે એ આનંદ પ્રગટવામાં ભરતીને લાવવામાં, એ પૂર્ણ ચંદ્રની પ્રભા સમાન સમતા છે. આહાહા...! એમ કહે છે કે ચારિત્રમાં કહો, વીતરાગતામાં કહો કે સમતા કહો, એમાં આનંદ છે, એમ કહે છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? આહાહા...! અરે...! અમારે સહન કરવા પડે, ઉઘાડે પગે ચાલવા પડે, ઊના પાણી પીવા, લોચ કરાવવા અને આ તીખા ધારના જેવા વ્રત પાળવા.. અરે...! ભગવાન! શું કહે છો? ભાઈ! એ તો બાહ્ય દૃષ્ટિ છે. આહાહા...! શબ્દ પણ કેવા વાપર્યા

છે! ઓછા પડે છે જાણે. ભાઈએ લખ્યું છે ને? પંડિતજીએ ક્યાંક આમાં લખ્યું છે કે ક્યાંક લખ્યું છે. પ્રસ્તાવનામાં લખ્યું છે. શબ્દો ઓછા પડે છે. પાઠ છે ને? જુઓને! 'નિજમુખ' એમ છે ને? 'નિજમુખ'. ભગવાનઆત્મા પૂર્ણ આનંદનું ધામ, એની સન્મુખ. નિજ એની સન્મુખ. અને વિકાર અને સંયોગથી વિમુખ. આહાહા...! એ કંઈ વાત છે! એ કંઈ વાતે બેસે એવું છે? આહાહા...! અનંત અનંત જેમાં પુરુષાર્થ છે. આમ દશા છે એને આમ કરી નાખવી. 'નિજમુખ' શબ્દ વાપર્યો છે. એવી જે સમતા, એ સુખના સાગરની ભરતી લાવવા માટે સાગરમાં જેમ ચંદ્ર છે એમ આ ચંદ્ર છે. ચંદ્ર સમાન છે ઇ. શાંતિ.. શાંતિ.. શાંતિ.. એમ કીધું.

'જે પરમ સંયમીઓની દીક્ષારૂપી સ્ત્રીના મનને વહાલી સખી છે...' એ વસ્તુ ભગવાન પરમતત્ત્વના અવલંબનથી-આશ્રયથી જે વીતરાગતા પ્રગટી એ વીતરાગતા પરમ સંયમીઓની દીક્ષા, ચારિત્ર. એની જે સ્ત્રી. ચારિત્ર દીક્ષારૂપી પ્રવજ્યારૂપી સ્ત્રી, એના મનને વહાલી સખી છે. સમતા એટલે વીતરાગતા મુનિઓને વહાલી છે, એમ કહે છે. રાગવાળો નથી. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? પંચમહાવ્રતના પરિણામ એ વહાલા નથી એમ કહે છે, ભાઈ! આમાં. આહાહા...! વહાલા નથી. આહાહા...! સમજાય છે કાંઈ? આ તો વીતરાગના ઘરના માંડવા છે. સમજાણું કાંઈ? એ વીતરાગના ઘરને માંડવે શેના ગાણા હોય? રાગના હોય? કહો. લગન વખતે તો ઉપાડો કહેવાય, ઇ ઠીક ન કહેવાય, લ્યો. .. કહેવાય, ભાષા પણ જુઓને! કર્યું હતું ને?

અમારે એમ થયું હતું ને. (સંવત) ૧૯૬૪ની સાલ. ૧૯૬૪-૬૪. અમારે 'જ્ઞાવાભાઈ'ના લગ્ન હતા. ચૌદ વર્ષની ઉંમર, મારી અઢારની. એનો હું અણવર થયો હતો. ઓલું સાચવવા. દાગીના-બાગીના હોય ને. મૂળ તો ઇ. એમાં એને લઈને બેસાડવા ગયા ખાડામાં. મેં કીધું, ઉપાડો. ઓલાને એમ થાય કે લગ્નમાં ઉપાડો ન કહેવાય. આપણે તો ભગત માણસ. આપણને કંઈ લોકની (ખબર નહિ). કીધું, ઉપાડો. શેઠ! ઉપાડો, સમજ્યાને? ઉઠાવો. ઉઠાવો ન કહેવાય. લગ્ન પ્રસંગમાં ઉઠાવો ન કહેવાય. તેડો, એમ કહેવાય. એ ભાષા છે. તેડોને તમારી ભાષામાં શું કહે છે? ઉપાડો મડદાને ઉપાડો એમ કહેવાય. આપણને કાંઈ ખબર ન મળે. ગામમાં લગ્ન અને બહાર ગાડુ હતું. ગાડે બેસાડવાનું. અહીં 'ઉમરાળા'. 'જ્ઞાવાભાઈ' હતા ને આપણા? 'જ્ઞાવાભાઈ', નહિ? 'સુરતવાળા'. 'મનહર' છે કે નહિ? ગયો? ગયો હશે. લોકોને ગાંડાભાઈ કહે. જુઓ ભાઈ! એ ભગત છે. એના શબ્દો મંગલિક છે. કોઈ અમંગલિક માનશો નહિ. ગાંડાભાઈને અમારી છાપ હતી ને. નાની ઉંમરથી છાપ હતી ને બધી. કીધું,... એકનો એક દીકરો, ભાઈ! એકનો એક દીકરો. નાની ઉંમર. ચૌદ વર્ષના લગ્ન. ચૌદ વર્ષના. ચૌદ વર્ષે. પહેલા તો .. નહોતો ને એટલે એમ કે કોણ જાણે કેમ થાય, પરણાવી દ્યો. આ શબ્દ નીકળ્યો ને લોકોને એમ થઈ ગયું, આ શું? શંકા કરશો નહિ, કોઈ સંદેહ કરશો નહિ. ઇ ભગતનું વાક્ય છે. એય...! 'સેઠી'! (સંવત) ૧૯૯૬માં મારી પાસે બ્રહ્મચર્ય લીધું, લ્યો!

અહીં. ૧૯૬૪ ને ૧૯૯૬, કેટલા થયા? ૩૨ વર્ષ. કાંઈ થયું નહિ. ઉપાડો કીધું તો કાંઈ (થયું નહિ). મફતના લોકોના (વહેમ). અહીં ૧૯૯૬ પછી તો કેટલા વર્ષ રહ્યા? ઘણા. બ્રહ્મચર્ય સજોડે અહીં લીધું. પછી ઘણા વર્ષ રહ્યા. પછી ગુજરી ગયા. પછી આ 'દૂધીબેન' ગયા એમના ઘરે બેરાં... દુનિયામાં વચન છેકે એનો ભાવનો આશય શું છે એને સમજે નહિ.

અહીં કહે છે, આહાહા...! મુનિઓને તો વીતરાગતા વહાલી છે. એય...! સમ્યગ્દષ્ટિને પણ વીતરાગતા વહાલી છે. રાગ વહાલો નથી, હોય ખરો. આહાહા...! સમજાય છે કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- બધુંય સમજવા જેવું છે.

ઉત્તર :- આહાહા...! એક એક શબ્દે...

'પરમ સંયમીઓની દીક્ષારૂપી સ્ત્રીના મનને વહાલી સખી છે...' આહાહા...! ભગવાન આત્મા શાંતિથી છલોછલ ભરેલો. એમાં ઉછળીને આવી પર્યાય પ્રગટ થઈ, અંદર સ્વસન્મુખતા થઈને. એવી વીતરાગતા, એવું ચારિત્ર એ નિશ્ચય પ્રત્યાખ્યાન. એ સંતોને વહાલું છે. એ દુઃખદાયક નથી. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- પ્રવજ્યા. પ્રવજ્યા નથી ખ્યાલ? એ તો દીક્ષા છે. ચારિત્ર. દીક્ષા એટલે ચારિત્ર કહો. સ્વસન્મુખની સ્થિરતા. એ તો સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત થાય ત્યારે શુદ્ધાત્માભિમુખ પરિણામથી પ્રાપ્ત થાય છે. એ કોઈ બહારથી થાતું નથી. શુદ્ધ ભગવાનઆત્મા પૂર્ણાનંદનો નાથ અંદર, એની સન્મુખ શુદ્ધ અભિમુખ પરિણામ. એનાથી સમકિત થાય છે. અને વિશેષ શુદ્ધ અભિમુખ પરિણામથી ચારિત્ર થાય છે. પરિપૂર્ણ જ્યાં દ્રવ્યનો આશ્રય લીધો (ત્યાં) કેવળજ્ઞાન થાય. આહાહા...! ચારિત્ર કોને કહેવું એની શ્રદ્ધાના ઠેકાણા નથી અહીં તો. નવ તત્ત્વમાં સંવર, નિર્જરા આવે છે ને? એ સંવર, નિર્જરા ઈ ચારિત્ર છે. તો સંવર, નિર્જરાની દશા મુનિને કેવી હોય, ત્યારે એને મુનિપણું કહેવાય, એની ખબર નથી (તો) નવ તત્ત્વની શ્રદ્ધાના ઠેકાણા નથી. આહાહા...! પંડિતજી! આ તો બાપુ...! નવે ભિન્ન ભિન્ન તત્ત્વની હજી ખબર નથી. સંવર, નિર્જરા આટલી દશા હોય ત્યારે એને ચારિત્ર કહેવાય અને આસવનો આટલો મંદ ભાગ હોય ત્યારે એને વ્રત આદિ કહેવાય. એને એકેય તત્ત્વની ભિન્ન ભિન્નની વાસ્તવિકતાની ખબર ન મળે. અભિન્ન એકાકાર તો પછી. સમજાણું કાંઈ?

જે ચારિત્ર તો દીક્ષા એટલે સ્વરૂપની સ્થિરતા કરનારા, રમણ કરનારા મુનિઓ, એને તે સમતા-વીતરાગતા અથવા ચારિત્ર, એની સખી છે. વહાલી સખી છે. આહાહા...! એ વહાલી બહેનપણી છે, એમ કહે છે. બહેનપણી કહે છે ને? હિન્દીમાં કહે છે કે નહિ? બહેનપણી કહે છે? બહેનપણી, આ વહાલી સખી હોય ને? એને બહેનપણી કહે. અમારે અહીંયા બહેનપણી કહે છે. જેમ આ ભાઈબંધ, ભાઈ ન હોય, ભાઈબંધ. એમ આ બહેન ન હોય તો બહેનપણી. એમ. આહાહા...!

જે મુનિવરોના સમૂહનું... આહાહા...! વસ્તુ ભગવાનને આશ્રયે પ્રગટેલી સમતા-વીતરાગતા-નિર્વિકલ્પતા, ચારિત્રતા, પ્રત્યાખ્યાન. એ ‘મુનિવરોના સમૂહનું તેમ જ ત્રણ લોકનું પણ અતિશયપણે આભૂષણ છે.’ વીતરાગ ચાંદલો ત્રણ લોકમાં એ શોભે છે, કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા...! ચારિત્ર એટલે શું? એ તો જાણે આ લૂગડાં ફેરવ્યા ને આ કર્યું ને થઈ ગયું. મહાવ્રતના વિકલ્પ કંઈક હોય. શુદ્ધતા વિનાના. થઈ ગયું, જાઓ! ઇ કહેશે અહીંયા. ૧૦૫ માં. જે સમતા ભગવાન આત્માથી પ્રગટેલી. પૂર્ણ સમતાનો કંદ નાથ આત્મા, એમાં પેસીને જે પ્રગટેલી, એવી જે સમતા અને ચારિત્ર, પરચખાણ, આહાહા...! મુનિવરોના સમૂહને પ્રિય છે, આભૂષણ છે. મુનિના ટોળાને એ આભૂષણ છે. એમાં એની શોભા છે. આહાહા...! અને ત્રણ લોકનું પણ વિશેષપણે આભૂષણ છે. આહાહા...! ધન્ય! ધન્ય! વીતરાગતા દ્રવ્યને આશ્રયે સમતા ચારિત્ર પ્રત્યાખ્યાન ત્રણ લોકનું આભૂષણ છે. જેને સંતો ધારે છે, ઇન્દ્રો જેને પ્રાર્થે છે. આહાહા...! એવી જે ચારિત્રદશા ત્રણ લોકમાં પણ. એમ. મુનિવરોને તો ઠીક પણ ત્રણ લોકમાં બીજા બધાને. આહાહા...! સ્વર્ગના દેવો પણ ભાવે છે કે ક્યારે અમે ચારિત્ર અંગીકાર કરીએ? ઇ ચારિત્ર એટલે આ વ્રત ને નગ્નણું એ નહિ. કહેતા હતા ને? એક મારવાડી આવ્યા ત્યારે. ન્યાં એને કહેવું હતું ઇ. ચારિત્ર તો દેવને નથી. આ તો મહાવ્રતનું ચારિત્ર મનુષ્યપણામાં હોય છે. આ નગ્નણું ને મહાવ્રત ઇ મનુષ્યપણામાં (થાય) માટે ચારિત્ર અંગીકાર કરો. દેવમાં ચારિત્ર ન્યાં હોતું નથી માટે આ ચારિત્ર. માનેલા. અરે...! એ ચારિત્ર (કેવા), એ તો અચારિત્ર છે. આહાહા...!

‘તે સમતા સદા જયવંત છે.’ એમ કહીને પોતાની દશાની પ્રસિદ્ધિ કરે છે. અમારા આત્માને આશ્રયે પ્રગટેલી વીતરાગતા એ જયવંત વર્તે છે. એનો જય છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? સદા જયવંત છે, એમ કહ્યું છે ને? આહાહા...! અમારો ભગવાન, એને અવલંબીને, આશ્રય લઈને, ધ્યેય બનાવીને જે વીતરાગતા ચારિત્ર પ્રગટ્યું છે, એ વસ્તુ જેમ જયવંત વર્તે છે એમ એને આશ્રયે પ્રગટેલી પર્યાય ચારિત્ર પણ જયવંત વર્તે છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? આવો માર્ગ તો જુઓ! કહો, ‘દેવીલાલજી’! કેટલા વખાણ ચારિત્રના!

મુમુક્ષુ :- દ્રવ્યચારિત્ર તો છે.. ભાવચારિત્ર...

ઉત્તર :- પણ દ્રવ્યચારિત્ર હોય પણ દ્રવ્યચારિત્ર કહેવાય ક્યારે એને? ભાવ પ્રગટ્યો હોય તો એને દ્રવ્યચારિત્ર કહેવાય. આવે પહેલું, વાત સાચી છે. એટલે કહે છે ને. પહેલું આવે ને. ચોથે, પાંચમે, આવ્યું હોય તો ઓલાને દ્રવ્યચારિત્ર કહેવાય. નહિંતર દ્રવ્યચારિત્ર શેનું કહેવાય? એ તો ચારિત્રના બે પ્રકાર છે ક્યાં? ચારિત્ર એક જ છે. એનું નિરૂપણ બે પ્રકારે છે. અરે...! ભગવાન! આહાહા...!

ગાથા-૧૦૫

ણિક્કસાયસ્સ દંતસ્સ સૂરસ્સ વવસાયિણો।
 સંસારભયભીદસ્સ પચ્ચક્કણં સુહં હવે॥૧૦૫॥
 નિઃકષાયસ્ય દાન્તસ્ય શૂરસ્ય વ્યવસાયિનઃ।
 સંસારભયભીતસ્ય પ્રત્યાખ્યાનં સુખં ભવેત્॥૧૦૫॥

નિશ્ચયપ્રત્યાખ્યાનયોગ્યજીવસ્વરૂપાખ્યાનમેતત્।

સકલકષાયકલંકપંકવિમુક્તસ્ય નિખિલેન્દ્રિયવ્યાપારવિજયોપાર્જિતપરમદાન્તરૂપસ્ય અખિલપરીષદમહાભટવિજયોપાર્જિતનિજશૂરગુણસ્ય નિશ્ચયપરમતપશ્ચરણનિરતશુદ્ધભાવસ્ય સંસારદુઃખભીતસ્ય વ્યવહારેણ ચતુરાહારવિવર્જનપ્રત્યાખ્યાનમ્। કિં ચ પુનઃ વ્યવહારપ્રત્યાખ્યાનં કુદ્દષ્ટેરપિ પુરુષસ્ય ચારિત્રમોહદયહેતુભૂતદ્રવ્યભાવકર્મક્ષયોપશમેન ક્વચિત્ કદાચિત્સંભવતિ। અત એવ નિશ્ચયપ્રત્યાખ્યાનં હિતમ્ અત્યાસન્નભવ્યજીવાનામ્; યતઃ સ્વર્ણનામધેયધરસ્ય પાષાણસ્યોપાદેયત્વં ન તથાંધપાષાણસ્યેતિ। તતઃ સંસારશરીરભોગનિર્વેગતા નિશ્ચયપ્રત્યાખ્યાનસ્ય કારણં, પુનર્ભાવિકાલે સંભાવિનાં નિખિલમોહરાગદ્વેષાદિવિવિધવિભાવાનાં પરિહારઃ પરમાર્થપ્રત્યાખ્યાનમ્, અથવાનાગતકાલોદ્ભવવિવિધાન્તર્જલ્પપરિત્યાગઃ શુદ્ધનિશ્ચયપ્રત્યાખ્યાનમ્ ઇતિ।

અકષાય, ઉદ્ધમી, દાન્ત છે, સંસારથી ભયભીત છે,
 શૂરવીર છે, તે જીવને પચખાણ સુખમય હોય છે. ૧૦૫.

અન્વયાર્થ :- [નિઃકષાયસ્ય] જે નિઃકષાય છે, [દાન્તસ્ય] *દાન્ત છે, [શૂરસ્ય] શૂરવીર છે, [વ્યવસાયિનઃ] વ્યવસાયી (-શુદ્ધતા પ્રત્યે ઉદ્ધમવંત) છે અને [સંસારભયભીતસ્ય] સંસારથી ભયભીત છે, તેને [સુખં પ્રત્યાખ્યાનં] સુખમય પ્રત્યાખ્યાન (અર્થાત્ નિશ્ચયપ્રત્યાખ્યાન) [ભવેત્] હોય છે.

ટીકા :- જે જીવ નિશ્ચયપ્રત્યાખ્યાનને યોગ્ય હોય એવા જીવના સ્વરૂપનું આ કથન છે. જે સમસ્ત કષાયકલંકરૂપ કાદવથી વિમુક્ત છે, સર્વ ઇન્દ્રિયોના વ્યાપાર ઉપર વિજય

* દાન્ત = જેણે ઇન્દ્રિયોનું દમન કર્યું હોય એવો; જેણે ઇન્દ્રિયોને વશ કરી હોય એવો; સંયમી.

મેળવ્યો હોવાથી જેણે પરમ દાન્તરૂપતા પ્રાપ્ત કરી છે, સકળ પરિષદરૂપી મહા સુભટોને જીત્યા હોવાથી જેણે નિજ શૂરગુણ પ્રાપ્ત કર્યો છે, નિશ્ચય-પરમ-તપશ્ચરણમાં 'નિરત એવો શુદ્ધભાવ જેને વર્તે છે અને જે સંસારદુઃખથી ભયભીત છે, તેને (યથોચિત શુદ્ધતા સહિત) વ્યવહારથી ચાર આહારના ત્યાગરૂપ પ્રત્યાખ્યાન છે. પરંતુ (શુદ્ધતા વિનાનું) વ્યવહારપ્રત્યાખ્યાન તો કુદૃષ્ટિ (-મિથ્યાત્વી) પુરુષને પણ ચારિત્રમોહના ઉદયના હેતુભૂત દ્રવ્યકર્મ-ભાવકર્મના ક્ષયોપશમ વડે ક્વચિત્ કદાચિત્ સંભવે છે. તેથી જ નિશ્ચયપ્રત્યાખ્યાન અતિ-આસન્નભવ્ય જીવોને હિતરૂપ છે; કારણ કે જેમ સુવર્ણપાષાણ નામનો પાષાણ ઉપાદેય છે તેમ અંધપાષાણ નથી. માટે (યથોચિત્ શુદ્ધતા સહિત) સંસાર અને શરીર સંબંધી ભોગની નિર્વેગતા નિશ્ચયપ્રત્યાખ્યાનનું કારણ છે અને ભવિષ્ય કાળે થનારા સમસ્ત મોહરાગદ્વેષાદિ વિવિધ વિભાવોનો પરિહાર તે પરમાર્થ પ્રત્યાખ્યાન છે અથવા અનાગત કાળે ઉત્પન્ન થનારા વિવિધ અંતર્જલ્વોનો (-વિકલ્વોનો) પરિત્યાગ તે શુદ્ધ નિશ્ચયપ્રત્યાખ્યાન છે.

ગાથા-૧૦૫ ઉપર પ્રવચન

ગિવ્કસાયસ્સ દંતસ્સ સૂરસ્સ વવસાયિણો।
 સંસારભયમ્હીદસ્સ પચ્ચક્ષ્ણાણં સુહં હવે।।૧૦૫।।
 અકષાય, ઉદમ્હી, દાન્ત છે, સંસારથી ભયભીત છે,
 શૂરવીર છે, તે જીવને પચખાણ સુખમય હોય છે. ૧૦૫.

આહાહા...! ભાષા જુઓને! અજ્ઞાનીનું પચખાણ દુઃખમય હોય છે, એમ કહે છે. આત્માના શુદ્ધતાના ભાન ને અનુભવ વિના જે કંઈ પંચ મહાવ્રતને લે એ બધું દુઃખરૂપ છે. એમ બતાવવું છે. એ માટે તો આ પાઠ છે. પાઠ છે ને? 'સુહં હવે'. એની સામે નાખ્યું. પેલાને દુઃખમ્. આહાહા...!

ટીકા :- 'જે જીવ નિશ્ચયપ્રત્યાખ્યાનને યોગ્ય હોય...' દેખો! જે આત્મા પોતાના સ્વરૂપને અવલંબીને વીતરાગતા પ્રગટ થવાને લાયક હોય, 'એવા જીવના સ્વરૂપનું આ કથન છે.'

'જે સમસ્ત કષાયકલંકરૂપ કાદવથી વિમુક્ત છે.' કષાયકલંકરૂપી કાદવ. કીચડ. કષાયકલંકરૂપી કાદવ. જુઓ! કાદવ શબ્દ છે આમાં. હિન્દીમાં શું છે? કીચડ છે. હિન્દીમાં છે. બરાબર છે. આ પંચ મહાવ્રતના પરિણામને કષાયકલંક કાદવ કહ્યા છે. સમ્યગ્દૃષ્ટિને

૧. નિરત = રત; તત્પર; પરાયણ; લીન.

૨. જે પાષાણમાં સુવર્ણ હોય છે તેને સુવર્ણપાષાણ કહે છે અને જે પાષાણમાં સુવર્ણ હોતું નથી તેને અંધપાષાણ કહે છે.

કાદવ છે. રાગ છે ને. આહાહા...! દુઃખથી લિપ્ત ભાવ છે. આહા...! ‘કષાયકલંકરૂપ કાદવથી વિમુક્ત છે.’ ચારિત્ર જેને વર્તે છે, એમ આગળ કહેવું છે ને. એવી શુદ્ધતા વર્તે છે એને વ્યવહાર હોય એમ કહે છે.

‘સર્વ ઇન્દ્રિયોના વ્યાપાર ઉપર વિજય મેળવ્યો હોવાથી જેણે પરમ દાન્તરૂપતા પ્રાપ્ત કરી છે,...’ ઇન્દ્રિયોનું દમન કર્યું હોય, ઇન્દ્રિયોને વશ કરી હોય એવો. છે ને નીચે? ઇન્દ્રિયોના વિષયથી વિરક્ત થયો છે. અતીન્દ્રિય આનંદના ધામમાં પહોંચી ગયો છે. અતીન્દ્રિય સુખને પહોંચી ગયો છે, એમ કહે છે. આવા મુનિ, એનું એ ચારિત્ર અથવા શુદ્ધભાવ. ‘સકળ પરિષદરૂપી મહા સુભટોને જીત્યા હોવાથી...’ પરિષદરૂપી મહાસુભટ. આહાહા...! જેણે જીત્યા છે, આનંદ, શાંતિથી. વીતરાગભાવે જેણે પરિષદ જીત્યા છે.

‘જેણે નિજ શૂરગુણ પ્રાપ્ત કર્યો છે,...’ એ નિજ શૂરગુણ પ્રાપ્ત કર્યો છે. શરીરની શૂરતા ને બળની એ વાત અહીં નથી. વિકલ્પનું બળ, રાગનું એ નથી. નિજ શૂરગુણ. આત્માનો વીરતા ગુણ-પુરુષાર્થ ગુણ જેણે પ્રાપ્ત કર્યો છે. શૂરવીર છે. સ્વરૂપમાં રમવા માટે વીર છે. રાગની રમતું જેણે છોડી દીધી છે. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- આ તો મુનિની વાત છે ને.

ઉત્તર :- પણ આ મુનિનો ભાવ છે એ સમકિતમાં પણ છે ને અંશે? અંશે છે કે નહિ એને? એને મુનિપણું શું છે એની શ્રદ્ધા કરવાની છે કે નહિ? અને એને ભાવના હોય છે કે નહિ? કે મુનિને માટે છે, અમારે કાંઈ છે નહિ? શેઠ! અમારે તો કાંઈ નહિ. બસ! આ ધંધા-બંધા કરવા. સમકિતીને ભાવના હોય છે. આહાહા...! ‘અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે’ આવે છે ને? ‘ક્યારે થઈશું બાહ્યાંતર નિર્ગ્રંથ જો’ જુઓ! ગૃહસ્થાશ્રમમાં છે.

ક્યારે થઈશું બાહ્યાંતર નિર્ગ્રંથ જો,

સર્વ ભાવથી ઔદાસીન્ય વૃત્તિ કરી,

જુઓ! આ ભાવના હોય સમકિતીની.

સર્વ ભાવથી ઔદાસીન્ય વૃત્તિ કરી,

માત્ર દેહ તે સંયમ હેતુ હોય જો,

‘શ્રીમદ્’ને લાખોના મોતીના વેપાર હતા, એમ લોકો કહે. એને વેપાર હતો આત્માનો. આરે..આરે...! ભારે. સમજાણું કાંઈ? લોકોને તત્ત્વ શું છે (એની ખબર ન મળે). ‘સર્વ ભાવથી ઔદાસીન્ય વૃત્તિ કરી, માત્ર દેહ તે સંયમ હેતુ હોય જો.’ એનું નામ સંયમ. એની ભાવના સમકિતી પણ ભાવે છે. એને પણ જાણીને, ઓળખીને ભાવના ભાવે છે. અમારે કાંઈ નહિ, એને છે એમ નહિ. ‘વિકાસભાઈ’! મુક્તિ જોઈએ છે કે નહિ? મુક્તિ તે અનંત આનંદનું ધામ. જેને સુખ જોઈએ એ સુખ તો મુક્તિમાં છે અને મુક્તિનું કારણ તો ચારિત્ર છે. અને ચારિત્ર સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન હોય તો હોય છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? જુઓને! કેટલી

ભાવના ભાવી છે! ધંધા હતા પણ સંયમની ભાવના હોય ને. ‘છ ઢાળા’માં આવે છે ને? ‘લેશ ન સંયમ, પૈ સુરનાથ જજૈ હૈં.’ છતાં એ ચારિત્રની ભાવના રાખે છે. એ આવે છે ને? કડી એમાં આવે છે. ‘છ ઢાળા’માં એવી એક કડી આવે છે. બધું કંઈ યાદ રહે છે. સંયમ ધારણ (કરી) શકે નહિ, પણ સંયમ ધારણ કી છટાછટી. ‘દૌલતરામજી’. એ આવે છે ને? સંયમ ધારી શકતો નથી પણ સંયમ કેમ લઉં? કેમ લઉં? એની છટાછટી લાગી હોય છે. એ.. શેઠ! એમ ને એમ બીડીના ધંધામાં પડ્યા રહેવા ને ‘ડાલચંદજી’નું માન મળે, બાપુજી.. બાપુજી.. (કરે). આવા હોંશિયાર છોકરા પાક્યા અને એના વળી બાપુજી. એટલે વળી કેવા હશે?

મુમુક્ષુ :- એ હોંશિયાર થયા તો અમને નિવૃત્તિ મળી ને.

ઉત્તર :- ના, ના. એ ખોટી વાત છે, એમ કહે છે. પરની સાથે શું સંબંધ છે? આહાહા..! અને એ નિવૃત્તિ શું? આ બહારથી નીકળ્યા એટલું. નિવૃત્તિ તો રાગથી નિવૃત્તિ થઈને સ્વરૂપમાં જાય એને નિવૃત્તિ કહે છે. આહાહા..! બહારથી નિવડે પછી ઘરડા થાય તો શું કરે? ઓલા કરતા હોય તો પછી છોડો આપણે. આપણે કરીએ ઇ કરે છે. એટલું સંમતમાં તો એને આનંદ છે. અનુમોદના છે. અમારા વતી ઇ કરે છે. ભલે. અમારે જે કરવું છે ઇ તો અમે કરી ચૂક્યા. હવે આ કરે છે ઇ અમે જ કરીએ છીએ. એને મજા માને છે. પાપની અનુમોદના છે ઇ બધી. શેઠ, એવું છે આ તો. આહાહા..!

કહે છે, ‘જેણે નિજ શૂરગુણ પ્રાપ્ત કર્યો છે,...’ આહાહા..! શરીરનું બળ નહિ, પુણ્યનું બળ નહિ. ધર્માત્માએ તો આત્માના નિજ શુદ્ધ ગુણને પ્રાપ્ત કર્યો છે. આહાહા..! જે વીર્ય સ્વરૂપનું છે એ શુદ્ધતાને રચે એવું વીર્ય પ્રગટ કર્યું, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? એને વીરતા કહીએ. બાકી તો કાયરતા. આહાહા..! ‘નિજ શૂરગુણ પ્રાપ્ત કર્યો છે, નિશ્ચય-પરમ-તપશ્ચરણમાં નિરત એવો શુદ્ધભાવ જેને વર્તે છે...’ દેખો! ‘નિશ્ચય-પરમ-તપશ્ચરણમાં નિરત...’ સાધુપણામાં. એવો શુદ્ધભાવ મુનિને વર્તે છે. લ્યો, આ મુનિને શુદ્ધભાવ હોય કે નહિ? આઠમે શુદ્ધ હોય, કહે છે. આહાહા..! આ તો છઠ્ઠાની વાત કરે છે અહીંયાં તો. શુદ્ધભાવ જેને વર્તે છે એને વ્યવહાર પચાણ આ ત્યાગનો હોય એમ અહીં કહેવું છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એ તો ભાઈએ કહ્યું છે ને. એમ કહે છે. ‘પદ્મનંદી’એ કહ્યું છે ને? કહ્યું છે શું? સાંભળને. આ ‘પદ્મવ્રજાણં સુહં હવે’. એનો ન્યાય કાઢ્યો છે. આવો જે આત્મા, જેને પુણ્ય-પાપના રાગરહિત શુદ્ધભાવ વર્તે છે. એની ભૂમિકા પ્રમાણમાં ચૈતન્યના આનંદનો પવિત્ર ભાવ જેને વર્તે છે.

‘અને જે સંસારદુઃખથી ભયભીત છે,...’ ચાર ગતિના દુઃખના દરિયામાં પડવું, એનો ભય છે. આહાહા..! અરે..! ચોરાશી લાખના અવતાર. ક્યાંય કોઈ શરણ નથી. નિરાધાર ચાર ગતિમાં રખડવું. આહાહા..! ધર્મીને એનો ભય હોય છે. સમજાણું કાંઈ? સંસારદુઃખથી.

સંસારદુઃખ કીધું. ચારેય ગતિના ભવ. દેવ પણ સંસાર દુઃખ છે. આહાહા...! દેવનો ભવ પણ સંસારદુઃખ છે. આ અબજોપતિના શેઠિયાના ભવ એ સંસારદુઃખ છે. કહો, શેઠ! જુઓ, એમાં લખ્યું. સંસારદુઃખ. એમ નથી કહ્યું કે ફલાણાનું નારકીનું દુઃખ ને ઢોરનું દુઃખ ને દેવનું સુખ. ચારેય ગતિના દુઃખ. આહાહા...! એ શેઠિયાઓ પણ કષાયની અગ્નિના અંગારાએ જળી રહ્યા છે. જળી રહ્યા છે, બળી રહ્યા છે. ‘પોપટભાઈ’! લાલચોળ શરીર લાગે. બંગલા છ-છ લાખના કરે, ચાલીસ-ચાલીસ લાખના બંગલા. આહાહા...! દેવના બંગલામાં એ દેવ દુઃખી છે. આહાહા...! જેને સ્વ અવલંબી તત્ત્વ પ્રગટ્યું નથી, પર અવલંબનમાં જ વિકલ્પોની જાળમાં ગુંચાઈ ગયા છે. એવો સંસારનો જેને ડર છે. ભવભયથી બીના છે. આહાહા...! ભવભયથી ડર્યા છે. ભવ નહિ, ડોં! આહાહા...! સમકિતી ભવભયથી બીના છે. આહાહા...!

સિંહને દેખીને જેમ જુવાન માણસ ભાગે,... ‘વઢવાણ’માં, નહિ? છોકરો મરી ગયો. નહિ? આપ્તાનો હતો. આપ્તો આવે છે ને? ટ્રેક્ટરમાં .. હોય છે. ટીમરું. બીડીના ટીમરું. નાના પાંદડા આવે ને? નાના. ઓલા મોટા પાંદડા. એ તો બધા અમારે દુકાનમાં હતા ને. બધું જોયું છે, દુકાનમાં બધું રાખ્યું હતું. દુકાનમાં ધંધો હતો. આપ્તાના પાંદડા અને ટીમરુના. બેયની બીડી થાય. એ છોકરાને એના બાપે ‘વઢવાણ’ મોકલ્યો. ભાઈ! તું જાને હવે. પરણેલો. લગન કરેલા. ત્રણ માણસને સાથે મોકલ્યા. જંગલમાં આપ્તાના પાંદડાના મોટા ઢગલા હતા. બીડીયું આવે ને? આપ્તો. આપ્તાને તમારે શું કહે છે? ઓલા નાના પાંદડા. અમારે અહીં આપ્તો કહે છે અને ટીમરુ. એક એક પાંદડાની બીડી થાય. એને ટીમરુ કહે અને ઓલા બે-ત્રણ પાંદડા નાખે. એક પાંદડુંને બીજું કરે અને પછી ત્રીજું કરે. નાના નાના હોય ને. એ માટે છોકરાને મોકલ્યો, ડોં! મોટો ઢગલો પડેલો. ત્રણ માણસ સાથે રાખ્યા. એમાં આમ દીકો સિંહ. ઢગલાની પાછળ સિંહ. સિંહ-શેર. એવી રાડ નાખી. તમે ઓળખતા હશો. નહિ? ‘વઢવાણ’ પાછળ રહેતા. અમે ત્યાં એટલામાં હતા એ વખતમાં. છોકરો ભાગ્યો, ભાઈ! બાવળ ઉપર ચડવા. ત્રણ માણસો સાથે. લાકડી રાખી. શું કરે લાકડી? ત્રણે ચડી ગયા બાવળ ઉપર, સિંહ આવ્યો એટલે. આ ચડવા ગયો ત્યાં બાવળનું લાકડું કપડામાં ભરાઈ ગયું. ચડી ન શક્યો. આમ કપડું ભરાઈ ગયું. ત્યાં સિંહ આવ્યો. ઓલા ત્રણ રખોપા હતા ઈ જોતા હતા. ખાતો હતો ઈ. રખોપિયા હતા ઈ માથે જોતા હતા. નીચે શેઠનો દીકરો. કડું સોનાનું. સોનાનું કડું હોય છે ને? શું કહે છે? સોનાના કડા કહે છે ને. એ એકલું છૂટું કરી નાખ્યું અને પેલો આખો ખાઈ ગયો. પછી હેઠે ઉતર્યા, ઓલો સિંહ જતો રહ્યો. આહાહા...! આવો સંસાર. ઓલો સંયોગને લઈને દુઃખ છે એમ નહિ. એ આકુળતા છે ઈ દુઃખ છે. એ સંસારનો જ્ઞાનીને આકુળતાથી ભય વર્તે છે. આહાહા...! અરે...! ચોરાશીના અવતાર.

કહે છે, ‘સંસારદુઃખથી ભયભીત છે,...’ આહાહા...! ‘તેને (યથોચિત શુદ્ધતા સહિત)...’

હવે લ્યે છે, જુઓ! જુઓ આ શુદ્ધતા છઠ્ઠા સહિત વાત છે, ભાઈ! છઠ્ઠાની વાત છે. કોઈ કહે છે ગુણસ્થાને શુદ્ધતા ન હોય. આ શું કહે છે? અરે..! ચોથે ગુણસ્થાને સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાનની શુદ્ધતા છે. સ્વરૂપાયરણ એ પણ શુદ્ધતા છે. આહાહા..! પાંચમે ગુણસ્થાને પણ શુદ્ધતા વિશેષ વધી ગઈ છે. છઠ્ઠે વિશેષ શુદ્ધતા છે. એવો શુદ્ધતાવાળો મુનિ. હવે જુઓ, ન્યાય તો કેટલો આપ્યો છે! 'વ્યવહારથી ચાર આહારના ત્યાગરૂપ પ્રત્યાખ્યાન છે.' વ્યવહાર. આહાર કરીને ચાર આહારનો ત્યાગ એ વ્યવહાર છે. પણ આવી શુદ્ધતા સહિત હોય એને. સમજાણું કાંઈ? આવી શુદ્ધતા ભગવાન આત્માની, સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની શુદ્ધતા પ્રગટ્યા વિના એકલા ચાર આહારનો ત્યાગ કરે એ વ્યવહાર પ્રત્યાખ્યાન પણ નથી. એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! કેટલી સ્પષ્ટ વાત કરી છે! આવા યથોચિત. છઠ્ઠી ભૂમિકાને યોગ્ય જે શુદ્ધતા, સમ્યગ્જ્ઞાન, ચારિત્ર, દર્શન ચારિત્રની જે શુદ્ધતા. રાગરહિત વીતરાગતા પ્રગટી છે તે ચારિત્ર અને તે પ્રત્યાખ્યાન છે. એને આહાર કરીને ચાર આહારનો ત્યાગ એ વ્યવહાર પ્રત્યાખ્યાન છે. એ વિકલ્પ છે. સમજાણું કાંઈ? નિશ્ચય અને વ્યવહારની સાથે હોય એમ કહે છે. નિશ્ચય શુદ્ધતા ન હોય અને વ્યવહાર પ્રત્યાખ્યાન હોય, એમ બને નહિ ત્રણ કાળમાં, એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- છઠ્ઠા સુધી તો એકલો વ્યવહાર હોય.

ઉત્તર :- એકલો વ્યવહાર હોય નહિ કોઈ દિ'. એકલો નિશ્ચય હોય. કેવળી થઈ ગયા એને. પણ એકલો વ્યવહાર સાધકને હોઈ શકે નહિ. અજ્ઞાનીને વ્યવહાર એ વ્યવહાર નથી. નિશ્ચય વિનાનો વ્યવહાર કેવો? સમજાણું કાંઈ? વ્યવહારથી ચાર આહારના ત્યાગરૂપ પ્રત્યાખ્યાન છે.

'પરંતુ (શુદ્ધતા વિનાનું)...' સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને શાંતિ અંદર પ્રગટી નથી. '(શુદ્ધતા વિનાનું) વ્યવહારપ્રત્યાખ્યાન તો...' મિથ્યાદષ્ટિને હોય છે. આહાહા..! કહો, સમજાણું કાંઈ? જ્યાં રાગનું પણ કર્તવ્ય નથી અને સ્વરૂપના કર્તવ્યની દશાની સ્થિરતા પ્રગટી છે, એને વ્યવહાર પ્રત્યાખ્યાન કહેવામાં આવે છે. વિકલ્પ ઉઠે એને. પણ આ શુદ્ધતા વિનાનું. જેણે સ્વ ભગવાનનો આશ્રય લીધો નથી અને અવલંબન વિનાની પવિત્રતા જેને પ્રગટી નથી, એ પવિત્રતા વિનાનો જે વ્યવહાર લઈને બેસે એ મિથ્યાત્વી 'કુદષ્ટિ (-મિથ્યાત્વી) પુરુષને પણ ચારિત્રમોહના ઉદયના હેતુભૂત દ્રવ્યકર્મ-ભાવકર્મના ક્ષયોપશમ...' એટલે એટલો પુરુષાર્થ છે ને, એમ. રાગની મંદતા કરી છે, એટલો ક્ષયોપશમ. ખરો ક્ષયોપશમ આ નથી. દ્રવ્યક્ષયોપશમ. શું કહ્યું ઈ? ભાવક્ષયોપશમ નથી. આમાંથી બધા કાઢે છે ને? સામાવાળા શ્વેતાંબર ને ઈ. અમારા રાગની મંદતાની ક્રિયા એ ક્ષયોપશમભાવ છે. ઈ કરતાં કરતાં ક્ષાયિક થાશે, એમ કહે છે. ખોટી વાત છે. ઉદયભાવ છે. પણ મિથ્યાદષ્ટિએ જરી રાગમાં પુરુષાર્થથી મંદ કર્યો છે, મંદ કર્યો છે એથી એને જરી ક્ષયોપશમ કહેવામાં આવે છે.

મુમુક્ષુ :- વાસ્તવિક નથી.

ઉત્તર :- વાસ્તવિક નથી. ‘પંચાસ્તિકાય’માં આવે છે આવો અધિકાર. સમજાણું કાંઈ ? એને તો ખરેખર તો ‘ચારિત્રમોહના ઉદયભૂત હેતુભૂત...’ એમ છે. દ્રવ્યકર્મ અને ભાવકર્મ. એનો કાંઈક પુરુષાર્થ છે ને એટલો. મિથ્યાદષ્ટિ છે, અજ્ઞાની છે, શુદ્ધતાના અનુભવ વિનાનો છે. એને આ રાગની મંદતાનું પ્રત્યાખ્યાન વ્યવહારે કહેવામાં આવે છે. ક્ષયોપશમ છે એમ કીધું. ‘ક્વચિત્ કદાચિત્ સંભવે છે.’ કોઈ વખતે કોઈને એવું હોય છે. નવમી ટ્રેવેયક ગયો ત્યારે આવું હતું. વ્યવહાર પ્રત્યાખ્યાન. સમજાણું કાંઈ?

ઇ તો મોટી ચર્ચા થઈ હતી. ‘રાણપુર’. કઈ ચર્ચા? (સંવત) ૧૯૮૦. ૮૦ની સાલ. ૧૯૭૯નું ચોમાસુ ‘લીંબડી’ હતું. અમારું હતું ‘બોટાદ’. બેય ‘રાણપુર’ ભેગા થયા. ૧૯૮૦ની સાલ. ૪૭ વર્ષ થયા. ત્યારે પ્રશ્ન ચાલ્યો હતો. ‘મૂળચંદ્રજી’ હતા અને આ ‘જેચંદ્રજી’ (હતા). બે વચ્ચે ચર્ચા ચાલતી હતી નીચે. હું ઉપર હતો. ‘રાણપુર’ મેડી છે ને? નવમી ટ્રેવેયક મિથ્યાદષ્ટિ ગયો એટલો ક્ષયોપશમ છે ચારિત્રનો. એટલો એ પુરુષાર્થનો ક્ષયોપશમ છે એમ કહેતા હતા. ભાઈ! એને આ કાંઈ આવી ખબર નહોતી. પણ એને ... ખરું ને. થોકડામાં આવે. આ લોકો માને છે. શ્વેતાંબર તો ઇ જ માને છે. અમારો વ્યવહાર કરીએ ભલે, એ વ્યવહાર ક્ષયોપશમભાવે છે. એમ કરતાં નિશ્ચય થાશે. વ્યવહાર એ ઉદયભાવ છે. નિશ્ચયથી તો ઉદયભાવ છે. વ્યવહારે જરી રાગની મંદતાનો પુરુષાર્થ છે એટલે ક્ષયોપશમ કહ્યો છે પણ એ કંઈ સંવર-નિર્જરા નથી. એકલું બંધનું જ કારણ છે. આહાહા...! ઇ પ્રશ્ન ચાલ્યો હતો તે દિ’. પછી હું નીચે ઉતર્યો ત્યારે આ વાત ચાલતી હતી. મને કહ્યું, આ? મેં કીધું, નહિ. અનંત વાર ગયો એ ક્ષયોપશમ નહિ પણ ઉદયભાવ છે. એય...! ૪૭ વર્ષ પહેલા, હોં! પચાસમાં ત્રણ કમ. એ ક્ષયોપશમભાવ નહિ. એય...! ‘ભીખાભાઈ’!

મુમુક્ષુ :-

ઉત્તર :- ચારિત્રનું શું કહે છે?

મુમુક્ષુ :- કર્મનો ક્ષયોપશમ હોય, આમાં ક્ષયોપશમ કેમ કીધો?

ઉત્તર :- આમાં ક્ષયોપશમ ઇ તો કીધું ને, મંદ કીધું ને. રાગની મંદતાનું વીર્ય છે એટલી અપેક્ષાએ કહીએ. કહ્યું, બે-ત્રણ વાર કહ્યું. ખ્યાલ તો હોય ને આ શું કહેવું છે. આ તો અમારે પચાસ વર્ષથી ચાલે છે. આ કાંઈ નવું નથી. સમજાણું કાંઈ? એ.. ‘પોપટભાઈ’! તમે બધા નવા આવ્યા હમણાં. ઉદયભાવ છે પણ તીવ્રની અપેક્ષાએ મંદને ક્ષયોપશમ દ્રવ્ય નિક્ષેપે કહ્યો. ભાવનિક્ષેપે નહિ, એમ કહ્યું હતું. એય...! વસ્તુ તો આમ છે. ભાવનિક્ષેપે નહિ. અનુયોગનો, એવો અનુયોગ દ્વારમાં પાઠ છે. અણઉપયોગ તે દ્રવ્ય છે. જેમાં ભાવઉપયોગ પ્રગટ્યો નથી એ બધું દ્રવ્ય છે. શુદ્ધઉપયોગ વિના ભાવ હોઈ શકે નહિ. ભાવનિક્ષેપ. આ ક્વચિત્ હોય છે. લ્યો. હવે એની વિશેષ વાત છે. (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)